

**Библиотеката – отворена за всички
/на примера на Народната библиотека в
гр. Велико Търново/**

Валентин Апостолов
Регионална библиотека „Петко Р. Славейков“, гр. Велико Търново

доц. д-р Атанас Владиков
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

**The Library – Open to Everyone
/The Case of the Regional Public Library at
the City of VelikoTarnovo/**

Valentin Apostolov
Petko R. Slaveykov Regional Library, VelikoTarnovo

Assoc. Prof. Dr. Atanas Vladikov
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

Abstract: *The present paper is focused on describing the opportunities of functioning of the Regional Public Library “Petko R. Slaveykov”, City of VelikoTarnovo as a structure with professional and organizational capacity to provide access to its library resources in compliance to European requirements for social inclusion of special needs individuals, including with the methods of digitalization. In this paper, actual data for the library activities are presented as a case of successful librarian policies on regional level in serving individuals with special needs.*

Keywords: *Library policies, special needs individuals, EU, digitalization, information broker.*

Резюме: Настоящият доклад е фокусиран върху описване на възможностите за функциониране на Народна библиотека „Петко Р. Славейков“ – В. Търново като структура, която има професионален и организационен капацитет да осигурява достъп до библиотечните си ресурси в съответствие с европейските изисквания за социално включване на лица в неравностойно положение, включително и чрез методите на дигитализацията. В доклада се представят актуални данни за дейността на библиотеката като пример за успешно библиотечно дело и библиотечни политики на регионално ниво при работа с лица със специални потребности.

Ключови думи: библиотечни политики, лица със специални потребности, ЕС, дигитализация, информационен брокер.

Въведение

Библиотеката като институция играе ключова роля в цивилизационното и интелектуалното развитие на обществото. Сред най-важните неща, които превръщат една библиотека в „отворена за всички“ – е изграждането и поддържането на адекватна информационно-комуникационна връзка между библиотекаря и читателя, като част от пакета библиотечни политики, които се прилагат в съвременните библиотеки в страните от Европейския съюз /ЕС/. Този принцип е възприет и в Народна библиотека „П. Р. Славейков“ – В. Търново – за изграждане на специфична култура на общуване между четящия човек и библиотекаря предвид новите инструменти на все по-ускорената дигитализация. Нещо повече, тази библиотечна политика се разпростира към всички групи лица, включително и лицата със специални потребности.

На практика, в условията на членство в ЕС регионалната библиотека във Велико Търново вече е успяла да адаптира в практически план голяма част от продуктивните решения за активно социално включване и споделяне на европейските и световни културни, общочовешки и научни ценности от всички граждани в региона.

Теоретичен преглед

На международно ниво – изготвеният през 1994 г. Манифест за публичните библиотеки от ЮНЕСКО и Международната федерация на библиотечните асоциации и институции [1] постулира осигуряването на достъп на всички хора до знание, култура и изобщо публична информация като обществено благо и право на личността. Р България е възприела и прилага този Манифест.

На европейския континент Съвета на Европа дефинира конкретно правата на хората със специални нужди: „Хората с увреждания имат точно същите човешки права, като тези на хората без увреждания; въпреки това обаче те са обект на пряка и непряка

дискриминация и изключване в почти всички области на живота“ [2]. В този смисъл може да се подчертае, че чрез процесите на дигитализация, както на национално ниво, така и на регионално ниво – в лицето на регионална библиотека във Велико Търново – активно се внедряват новите информационно-комуникационни и технологични решения /ИКТ-решения/ през последните години, чрез които решения се създават нови възможности за осигуряване на информационен достъп до библиотечните ресурси на лица с двигателни и/или сензорни(сетивни) увреждания.

В действителност, тук става дума за реално адаптиране на функционалностите на библиотеката към живота и нуждите на хората от региона, които са със специални потребности.

Предвид възприетата Стратегия за правата на лицата с увреждания /2021 – 2030 г./ на ЕС [3] и заложената визия в Националната стратегия за хората с увреждания /2021 – 2030 г./ на Р България [4] е необходимо да се посочи, че Народна библиотека „П. Р. Славейков“ – В. Търново работи много активно в посока да възприеме тези нови стандарти и политики по отношение на цялостното обслужване на лицата със специални потребности.

Нещо повече, възприетата през 2016 г. „Харта на основните права на Европейския съюз“ [5] определя обема права и свободи на европейските граждани като колективно благо и утвърждава прилагането на недискриминационен подход на съдействие за лицата със специални потребности, когато прекратят входа на библиотеката.

В Република България обществените библиотеки пряко се подчиняват на Закон за обществените библиотеки [6], който ясно посочва в чл.3, че: „Обществените библиотеки осигуряват правото на гражданите на равнопоставен и свободен достъп до библиотечно-информационното обслужване. Те съдействат за изграждането на гражданското и информационното общество“.

Този принцип е възприет и в управлението на регионалната библиотека във Велико Търново и се препотвърждава от принципната позиция на директора на регионалната библиотека, че това е

начин за: „Свободен достъп на всеки индивид до информацията и приобщаване към ценностите на световната култура и знание“ [7].

Ето защо генералната линия на библиотеката във Велико Търново е да премахва „барьерите“ пред хората в търсене на познание и да предоставя равен достъп до информация на всички.

В тази връзка библиотеката действа и като информационен брокер, който изгражда и прилага съвременни библиотечни политики за модернизация, повишаване нивото на качеството на обслужване на читателите, обособяване на място за обслужване на читатели със специални потребности спрямо техните нужди и най-вече обучение на библиотечния колектив свързано с методи и начин на оказване на помощ на лица с двигателни и/или сензорни (сетивни) увреждания.

Методология и изследователски метод

В методологичен план се извърши преглед на добрите библиотечни практики, прилагани, както от библиотекарите, така и от библиотечните мениджъри на Народна библиотека „П. Р. Славейков“ – В. Търново при работа с лица със специални потребности в периода септември – октомври, 2021 г. В наблюдавания период се отчетоха по метода на прякото интервю с библиотекарите и библиотечните мениджъри различни трудности, които лицата със специфични потребности срещат.

Освен това в изследователския период, от методическа гледна точка, се извърши и пряко наблюдение на начина на работа на библиотекарите с лицата със специални потребности. Също така се проучиха различни информационни източници, за да осветлят този процес на работа. В този смисъл се проведеха и няколко допълнителни неструктурирани интервюта с лица със специални потребности, ползватели на ресурсите на библиотеката и специализирани организации, работещи в подкрепа на тези хора.

Тук е мястото изрично да се подчертае, че детайлното познаване на видовете увреждания и техните характерни особености е особено важно, що се касае до работа с дигитални инструменти и специализиран софтуер от лица със специални потребности.

В наши дни видовете увреждания и здравословни състояния за даден индивид са много на брой, но всяко от тези състояние има своите характерни особености. Това създава определени предизвикателства пред библиотекарите с по-кратък трудов стаж да преценят какви точно са трудностите пред читателя, който има специални нужди.

На помощ идват софтуерните решения и ИКТ-решения, които могат да улеснят в значителна степен информационно-комуникационната връзка между такива лица и библиотекарите и библиотечните мениджъри и да се осигури съответният достъп до нужната информация.

Резултати от изследването

Предвид дейността на библиотекарите при работа с хора със специални потребности следва да се спомене, че двигателните увреждания представляват неспособност за извършване на нормални движения. Тези увреждания могат да бъдат временни или постоянни. Хората с увреждания, или хората със специални потребности, може да имат различни проблеми в зависимост от тяхното увреждане и неговото развитие. Този тип увреждания могат да засегнат някои части от тялото или цялото тяло. Читатели с такива потребности може да имат проблеми с придвижването в зависимост от увреждането, което имат те може да се движат с помощта на инвалидна количка, патерици, бастун или други помощни средства. Редно е да се спомене, че дейностите с ръце също може да бъдат трудни за тези хора.

Независимо от двигателното им увреждане библиотекарят трябва да подпомогне лицето, така че освен осигуряването и предоставянето на информация, то да не се чувства дискриминирано или третирано различно от всички останали.

Изследването показва, че към настоящия момент има само една фондация на територията на Р България, която може да предложи подпомагащи технологии за лица с увреждания, които технологии осигуряват „проследяване на погледа“ или специализирани „табла за комуникация“ с основни понятия като: „Да“, „Не“, „Харесва ми“, „Помогни ми“ и др. под. [8]. Благодарение на тези нови

подпомагащи технологии може да се предложи информационно осигуряване и ИКТ-решения от ново поколение на тези лица.

Изследването установи още, че към настоящия момент регионалната библиотека се е включила като партньор по международен проект – „Tech.Library“ по програмата „Еразъм+“ [9].

В този проект шест публични библиотеки от шест различни държави си сътрудничат за постигането на три интелектуални резултата:

1. Изграждане на онлайн платформа за технологична лаборатория;
2. Съставяне на видеоклипове за обучение на седем различни езика;
3. Съставяне на практически наръчник и препоръки за най-добри практики на седем различни езика;

На практика, това е един добър пример как чрез европейско проектно финансиране регионалната библиотека цели да подобри услугите си за потребители с увредено зрение с имплементиране на ИКТ-решения и обучение на библиотечния персонал.

Настоящото наблюдение през 2021 г. се опира на по-ранни изследвания за диагностика и идентифицира проблеми и трудности при работа на лица със специални потребности:

При лица със зрително нарушение	При лица със слухово увреждане
<ul style="list-style-type: none"> • Да получават информация от презентации; • Да четат текст от брошури; • Да разчитат диаграми и таблици, които обикновено не се четат от специализиран за хора с увреждания софтуер; • Да използват информационни и комуникационни технологии /ИКТ/ без помощни технологии като увеличител (лупа), четец с JAWS, големи клавиатури и т.н.; • Да използват съоръженията в сградата на библиотеката; • Да се придвижват самостоятелно от едно място към друго; 	<ul style="list-style-type: none"> • Ако индивидът комуникира само чрез жестомимичен език, библиотекарят ще се нуждае от услугите на жестомимичен преводач, за да общува с хора със слухови увреждания; • Ако хората са родени с липса на слух, то е възможно те да не владеят никаква реч; • Хората, които могат да чуват, развиват общите си знания чрез четене на вестници, слушане на радио или телевизия и чрез разговори с приятелите и семейството. Тези хора могат да имат проблеми с последователността, граматиката или общата структура на тяхното писане;

Таблица 1: Констатиранни трудности при лица със специални потребности

Източник: констатации на европейски проект H-Care /2014 – 2106/[10]

На основата на направените констатации през 2014 – 2016 г. в изследването през септември – октомври, 2021 г. се установи, че идентифицираните проблеми не са се изменили и те важат в голяма степен в ежедневната работа на библиотекарите от регионалната библиотека във Велико Търново. В този смисъл привиждането на политиката на регионалната библиотека в стартирания вече програмен период на ЕС /2021 – 2027 г./ ще бъде в посока на тяхното решаване предвид и стратегическите насоки на ЕС и на Р България, приети в тази сфера.

В настоящото наблюдение се констатира още, че при обслужване на читател със зрителни нарушения библиотекарят трябва да заеме ролята на негов сътрудник. Това може да се изразява в това да го заведе до мястото обособено за ползване от лица със нарушено зрение, да пусне вместо него компютъра и да стартира съответния софтуер, ако лицето не е работило с такъв софтуер. Също така се констатира, че библиотекарят е длъжен да даде по трудово задължение подробни обяснения, тоест да се извърши микро-тренинг на място как се работи със софтуера; и не на последно място да се предостави търсената информация от лицето със специални зрителни нарушения.

От друга страна, слуховото увреждане представлява варираща загуба на слуха, която може да е в лека форма до пълна загуба на слуха.

Имайки предвид, че хора с такива проблеми са зависими от визуалната информация и е възможно да имат проблеми с разбирането на по-сложни думи, то библиотекарят следва да действа като информационен брокер, който трябва да предостави на лицето със слухово увреждане търсената информация по начин, който ще бъде разбран от него.

Заемайки тази позиция на информационен брокер, библиотекарят трябва да борави с жестомимичен език или да говори бавно и отчетливо, за да даде възможност на лицето да чете по устни и да го разбере. Трябва да се спомене, че в зависимост от степента на увреждане на слуха библиотекарят трябва да предприеме различни мерки за обслужването на читателя. За адекватното обслужване на лица със специални нужди се констатира, че биха

могли да бъдат закупени различни приспособления, улесняващи дейността на библиотекарите и библиотечните мениджъри при работа с такъв тип лица. Това биха могли да бъдат „бели бастуни“ за лица със зрителни увреждания, които да могат да се придвижват самостоятелно на територията на библиотечния комплекс, вместо да ползват личен асистент или библиотекарят като асистент. Също така в проведените интервюта изпъква идеята за изграждане на специална маркировка/отличителни знаци за навигация на такъв тип лица и/или обособяването на специализирани зони за обслужване на такъв тип лица със специални потребности.

В интервюта и от наблюдение по време на изследването се установява още, че работата на библиотекарите с лица с увреден слух много би се улеснила, ако бъдат закупени висококачествени апарати подпомагащи лицата с увреден слух – амплификатори на звуковата вълна чрез микрофон и тонколонка. Освен това в изследването се констатира, че при наличие на служебни мобилни столове/колички от модерно поколение за инвалидизирани лица на територията на библиотечния комплекс, тези лица със специални нужди биха могли да прекарват по-дълго време и по-комфортно на територията на библиотечния комплекс. Към момента на изследването се установи още, че изграденият през 2007 г. специален асансьор за осигуряване на достъп на лица с двигателни увреждания е в пълна функционалност и се ползва активно от този тип читатели на регионалната библиотека.

Проведеното изследване установи още, че по данни на териториалната организация в гр. Велико Търново на „Съюз на слепите“ в Р България – броят на членовете през 2020 г. е бил 101. Общият брой на членовете е над 13'000 в цялата страна с намалена работоспособност от 71% до 100%, като следствие от загубата на зрение[11]. В тази връзка в изследването се установи още, че към момента на съставянето на доклада Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ – В. Търново разполага с брайлов вариант на Библията и с около 100 периодични брайлови издания, които значително могат да улеснят незрящия потребител на библиотечни услуги.

Допълнително се установи по данни на Националния статистически институт, че лицата с призната трайно намалена рабо-

тоспособност на територията на област Велико Търново възлизат на около 1'600 души, описани в Таблица 2. За страната – общото число на лицата с призната трайно намалена работоспособност е 165'828 за 2018 г. [12]

Лица под 16-годишна възраст	Лица над 16-годишна възраст
<ul style="list-style-type: none"> • до 50% – 22 души; • от 50 до 70% – 40 души; • от 71 до 90% – 28 души; • над 90% – 24 души; • Общо 114 души; 	<ul style="list-style-type: none"> • до 50% – 98 души; • от 50 до 70% – 328 души; • от 71 до 90% – 603 души; • над 90% – 466 души; • Общо 1'495 души;

Таблица 2: Лица с призната трайно намалена работоспособност на територията на област Велико Търново /2019 г./

Източник: собствена таблица по данни на НСИ [13]

Заклучение

Настоящият доклад е първи опит от серията планирани изследвания и предстоящи публикации в тази посока относно развитието на регионална библиотечна политика от ново поколение в условията на новите стратегически насоки на Европейския съюз. От изследователската работа „на терен“ се констатира необходимост изследователският подход да бъде ориентиран към по-задълбочени интервюта и организиране на дискуссионни срещи за споделяне на експертни мнения и становище, тъй като новите очаквания и изисквания на ЕС надхвърлят акумулираната до момента експертиза и бюджетен ресурс. Нещо повече, за закупуването на ново оборудване и ИКТ-решения за адекватно посрещане на нуждите на лицата със специализирани потребности е необходимо да се изграждат нови системни връзки с водещи библиотеки от ЕС, публични институции и заинтересовани страни.

Практическите решения могат да бъдат търсени в обособяване на специализиран екип, който да подготвя и изпълнява европейски и международни проекти за закупуване на оборудване, софтуер и ИКТ-модули за дигитализация и работа в дигитална библиотечна среда на лица със специфични нужди. Необходимо е изграждането на пилотни проекти и трансфер на ноу-хау по линия на европейското финансиране за по-широкомащабно включване

на този тип лица и клониране на проектни резултати в други региони на страната.

Друго възможно решение е да се търсят подходящи форми за организиране на хибридни форуми (онлайн/присъствено) на експерти и заинтересовани страни на регионално ниво, чрез които форуми да се структурират годишни доклади/прегледи на състоянието и развитието на библиотечните услуги за лица със специални потребности. От тези експертни форуми (респективно – годишни доклади) могат да се формулират препоръки за структуриране на определени политики на национално/регионално ниво в тази посока. Още повече, че става вече ясно от начина, по който се развива световната епидемия с COVID-19 за втора поредна година, че хибридните формати налагат дигитализация и нови ИКТ-решения за достъп до библиотечните услуги и ресурси от дома. Това следва да се превърне и в новата линия и пакет от политики за развитието на Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ – В. Търново.

Процесите на европеизация и интернационализация на българската общественост налагат и възприемане на ново поколение библиотечни политики с оглед предлагането на дигитални решения и услуги на лицата със специализирани потребности. С оглед бързото адаптиране и преструктуриране на библиотечната среда по региони е препоръчително да се търси професионална експертиза в областта на интернационализацията и трансфера на световни и европейски водещи практики и ноу-хау, в областта на професионалната ИКТ-експертиза и в областта на професионалния библиотечен маркетинг. На практика, от изследването се констатира острата необходимост от търсенето и създаването на комбинирана интегрална експертиза в посока към формирането на библиотечни политики, услуги и продукти за тази група от населението на страната. От изследването се констатира още и нужда от структуриране на специфична стратегия и съставяне на план за действие за работа през новия програмен период на ЕС /2021 – 2027 г./ на Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ – В. Търново чрез преформулиране на мисията, визията, целите и задачите с оглед появата и нарастващото потребление на онлайн библиотечни услуги

в националната икономика и ИКТ-асистирани услуги за активно социално включване на лицата със специални потребности.

Принос на авторите

Приносът на авторите в настоящия доклад се разпределя в равно съотношение.

Финансиране

Изследването и експертизата по доклада се финансират със собствени средства на авторите.

Библиография:

1. UNESCO/IFLAPublicLibraryManifest, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000112122>, 1994, информацията е извлечена на 03.11.2021 г.
2. Съвет на Европа, Тема „Хора с увреждания“ <https://www.coe.int/bg/web/compass/disability-and-disablism>, информацията е извлечена на 03.11.2021 г.
3. ЕС, Стратегия за правата на хората с увреждания /2021 – 2030 г./, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8376&furtherPubs=yes>, информацията е извлечена на 03.11.2021 г.
4. Национална стратегия за хората с увреждания /2021 – 2030 г./ на Република България, <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1342>, информацията е извлечена на 03.11.2021 г.
5. Харта на правата на ЕС, 2016, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ET>, информацията е извлечена на 03.11.2021 г.
6. Закон за обществените библиотеки, в сила от 06.07.2009 г., посл. изм. ДВ, бр. 94 от 13.11.2018 г.
7. Иванова, Калина. Съвременни методи за организация и управление на библиотеките. Учебно помагало. Изд. Народна библиотека „П. Р. Славейков“, В. Търново, 2017, с.10
8. Фондация „Асист“, <https://assistfoundation.eu>, информацията е извлечена на 05.11.2021 г.
9. Проект „TechLibrary“, <http://libraryvt.com/%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%81/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B>

- [5%D0%BA%D1%82%D0%B8.html](#), информацията е извлечена на 05.11.2021 г.
10. Европейски проект H-Care, <http://healthcaresales.eu/elearning/page.php?id=258&lng=bg>, информацията е извлечена на 05.11.2021 г.
  11. Данните са предоставени от Териториална организация „Велико Търново“ на „Съюз на слепите“ в България на 06.11.2021 г.
  12. Министерство на здравеопазването, Национален център по обществено здраве и анализи, Лица с призната трайно намалена работоспособност / вид и степен на увреждане в Р България през периода 2001 – 2018 година, Бюлетин 19, С., 2019 г., с. 7
  13. Национален статистически институт /НСИ/, Статистически годишник 2019, С., 2020, с. 558

За авторите:

Валентин Апостолов

Регионална библиотека „Петко Р. Славейков“, гр. Велико Търново

v.apostolov@libraryvt.com

доц. д-р Атанас Владиков

Катедра „Маркетинг и международни икономически отношения“, Факултет по икономически и социални науки, ПУ „П. Хилендарски“, гр. Пловдив

avladikov@uni-plovdiv.bg